Waarom werden mensen in de eerste eeuwen christen? ‘Als je je laat dopen, verandert alles’

INTERVIEW

Van een overtuigende filosofie tot zorg voor de naaste. Mensen in de eerste eeuwen hadden verschillende redenen om zich aan te sluiten bij het christendom. ‘Ze waren zo geraakt dat er een verliefdheid in hen ontvlamde.’

Nederlands Dagblad, 23 juni 2023. Bas Meeuse

beeld Dick Vos

‘Destijds stierf soms een derde van de bevolking tijdens een epidemie. Goede verzorging kon dan het verschil betekenen tussen leven en dood. Christenen boden die verzorging.’ Riemer Roukema neemt vrijdag afscheid van de Protestantse Theologische Universiteit, waar hij vanaf 2002 als hoogleraar Nieuwe Testament werkte en vanaf 2014 als onderzoekshoogleraar Vroeg Christendom. Hij deed voor zijn afscheidsrede onderzoek naar persoonlijke getuigenissen uit de vroege kerk van mensen die vertellen waarom ze christen zijn geworden.

‘De getuigenissen die we nu nog hebben, laten vooral zien hoe enkele intellectuelen het christendom zagen. Andere mensen konden vaak niet lezen en schrijven, dus voor hun motivatie zijn we afhankelijk van getuigenissen van anderen.’

Roukema onderzocht vijf getuigenissen van christenen uit de tweede en derde eeuw, zoals Justinus de Martelaar en Clemens van Alexandrië. ‘Voor hen was de oude bron van de profeten vaak een krachtig argument. Destijds was ‘hoe ouder, hoe beter’ een belangrijk uitgangspunt. Dat is heel anders dan bij ons, in onze samenleving moet alles eigentijds en nieuw zijn.’ Hoe ouder iets was, hoe dichter bij de oerbron: God, waar de informatie vandaan kwam.

Dat de profeten uit het Oude Testament bijvoorbeeld eeuwen geleden hadden gesproken over het heil van God dat naar de volken ging, was voor hen een sterk argument. ‘Zij hoorden namelijk zelf bij die volken. Ze zagen in Jesaja 53 de Christus aangekondigd worden. En die was gekomen. Dat was voor hen erg overtuigend.’

Vier van de vijf getuigenissen die Roukema onderzocht, zijn van mensen die filosofisch geschoold waren. ‘Filosofie ging over de zoektocht naar het goddelijke en het denken over hoe je moet leven. Intellectuele christenen zagen ook het christendom als een filosofie. Filosofie is de liefde tot wijsheid en in het Nieuwe Testament is Christus zelf de wijsheid. In het vroege christendom was filosoferen dan ook het nadenken over het leiden van een christelijk leven, waarbij Christus de wijsheid was die je zocht.’

Voor alle vijf getuigen geldt dat ze overtuigd werden door een persoon. ‘Ze hadden allerlei filosofische leraren bezocht in hun zoektocht en de christelijke filosofie was voor hen zeker niet de eerste. Maar dan vinden ze een christelijke leraar die een verhaal te vertellen heeft met een kloppend wereldbeeld en oude bronnen. In hun getuigenis zie je dat ze geraakt zijn door dit verhaal op een manier die een verliefdheid doet ontvlammen. Dat beschrijven ze soms met het woord *eros*, waar ons woord erotiek vandaan komt: een diep verlangen. Daarnaast blijkt uit de teksten dat hun leraar indruk maakte door zijn persoonlijke integriteit.’

Volgens Roukema zijn de getuigenissen belangrijk omdat deze mannen christelijke leraren werden en op een vergelijkbare manier anderen hebben beïnvloed. ‘Deze getuigenissen zeggen niet alleen wat over hun leven, maar ook over dat van velen na hen. Zo richtte Justinus de Martelaar een school op in Rome, waar Tatianus, een van de andere getuigen, in aanraking kwam met de christelijk geloof.’ Van christelijke vrouwen zijn geen directe getuigenissen overgeleverd.

Cyprianus van Carthago, een leraar in welsprekendheid, geloofde niet dat een ongelovige afscheid kon nemen van zijn slechte gewoonten. ‘Kennelijk heeft een priester hem ervan weten te overtuigen: als je je laat dopen, verandert alles. En dat vertelt Cyprianus in zijn tekst. Alles wat zo tegen het christendom pleitte, waar hij aan twijfelde, viel van hem af door zijn doop. Natuurlijk liet hij zich niet voor niets dopen; hij was al een heel eind op weg om christen te worden. Maar hij beschrijft dat zijn bekeringsmoment dus echt samenvalt met de doop.’

levensveranderend

Voor de minder geletterde laag van de bevolking was het niet zo belangrijk dat het christendom een overtuigende filosofie had. ‘Christenen waren sociaal ingesteld. Ze zorgden voor zieken, wezen en weduwen en ze verzorgden hun bejaarde personeel. Dan kun je denken: werd dat in die samenleving niet gedaan? Niet in die mate; de christenen sprongen er echt uit. Zo schreef een keizer in de vierde eeuw die zelf geen christen was: ‘Waarom laten we de zorg voor zieken over aan die Galileeërs? Waarom kunnen wij dat niet ook doen?’ Hij zag dat die levensstijl aantrekkelijk was voor het volk.’

‘Het leven van mensen veranderde doordat ze christen werden. Het voorbeeld van andere christenen was daarin heel belangrijk. Als je in tijden van ziekte verzorgd werd door een christen, was je daarna eerder geneigd om christen te worden. Daar kwam nog bij dat christenen minder snel stierven, doordat ze goed verzorgd werden. Daardoor was er na een epidemie een groter percentage christenen dan daarvoor.’

‘We leven nu in een heel andere tijd, we hebben al eeuwen christendom achter de rug. Er zijn veel mensen die klaar zijn met het christelijk geloof. Maar als er in de christelijke gemeenschap aandacht en zorg is voor mensen, kun je nog steeds een grote rol spelen in de samenleving.’ Niet dat alleen christenen voor anderen zorgen, zegt Roukema. ‘Gelukkig niet, maar laat christenen hun aandeel hebben. De kerk moet in de maatschappij aanwezig zijn. We hoeven dat niet van de daken te schreeuwen, maar op persoonlijk niveau heb je toch invloed op mensen.’

‘Je maakt jezelf ongeloofwaardig als je al te zelfverzekerd laat zien: kijk eens hoe goed wij zijn! Doe maar je best om een goed christen te zijn, niet alleen, maar als gemeenschap. Wat bied je mensen die gewoon zomaar binnenlopen in je kerk? Worden die opgevangen of blijven ze alleen staan? Zelf kom ik ook wel in kerken waar ik niet bekend ben; dan maakt het echt uit of je opgemerkt wordt of niet. Nu ben ik al overtuigd van mijn geloof, maar als je dat niet bent, kan dat je ervaring maken of breken.’